

УДК 323.15(477.87):324+341.53

Зан М. П.

канд. іст. наук, доцент, докторант
кафедра політології і державного управління
Ужгородський національний університет
к. 233, вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88016, Україна
тел.: (380312) 640314
e-mail.: mykhaylo.zan@uzhnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8967-0083>
DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2304-439.2020.33.209954>

**ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА У КОНТЕКСТІ
ПАРАЛАМЕНТСЬКОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МІНОРИТАРНИХ ЕТНІЧНИХ
ГРУП УКРАЇНИ**

Етнополітичне лідерство є важливим індикатором громадсько-політичної репрезентації міноритарних груп у полікультурному соціальному середовищі. Найбільш ефективна форма його реалізації передбачає представництво етнічної громади на рівні вищого законодавчого органу держави. Ряд країн Центрально-Східної Європи впродовж останніх десятиліть виробили власні моделі такої репрезентації. Вони реалізуються через гарантоване резервування місць для представників етнічних громад, зниження відсоткового бар'єру для проходження в парламент, включення етнополітичних лідерів у списки загальнонаціональних партій, створення одномандатних округів для етнічних меншин, які проживають компактно. Актуальність дослідження проблематики етнополітичного лідерства в контексті парламентського представництва етнічних меншин об'єктивно зумовлена поліетнічністю українського суспільства, декларуванням інтеграції України до структур ЄС і впровадженням європейських демократичних принципів урядування. Предметом студії виступають громадські та політичні лідери, як правило очільники національно-культурних товариств, фондів, етнополітичних партій. Автор застосовує методіку аналізу електоральної статистики парламентських виборів 1990, 1994, 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014 та 2019 років. Відтак синтетично узагальнено репрезентацію міноритарної етнічності у Верховній Раді України всіх дев'яти скликань. Зроблено акцент на політичній участі та представництві в українському парламенті політиків із поліетнічних регіонів України (Крим, Східна Україна, Північне Приазов'я, Одещина, Чернівецьчина, Закарпаття). У статті прослідковано досить значний рівень репрезентації народних депутатів російського та єврейського походження. Серед етнополітичних лідерів єврейської етнічності виділяється постать харків'янина Олександра Фельдмана, який з 2002 року незмінно є народним депутатом України. Лідер Всеукраїнського єврейського конгресу Вадим Рабинович представлений у парламенті лише останніх двох каденцій. Найбільш сталою (з 1998 року в якості народного депутата) є позиція кримськотатарського лідера Мустафи Джемілева. Подібну до нього націонал-демократичну позицію займає очільник Меджлису кримськотатарського народу Рефат Чубаров. Стабільним етнополітичним лідером болгар України виступає співзасновник партії «Наш край» Ан-

тон Кіссе. Розглядається також незбалансована позиція етнополітичного лідерства представників румунської (Іван Попеску) та угорської (Іштван Гайдош, Василь Брензович) громад України. Окреслено перші кроки в парламентській репрезентації приазовських греків Дмитра Лубінця. Автор робить висновок про низьку ефективність парламентського представництва етнічних меншин України, яка зумовлена перманентною зміною виборчого законодавства, негативною виборчо-інженерійною практикою джерімендерингу та нехтуванням європейськими позитивними практиками включення міноритарних етнічних груп у політику, що визначені в міжнародних документах.

Ключові слова: етнополітичне лідерство, парламентське представництво, міноритарна етнічна група, Верховна Рада України, одномандатний виборчий округ.

Постановка проблеми. Етнополітичне лідерство є однією з форм домінування окремих особистостей у сфері публічної політики та державного управління. Неодмінним його атрибутом є чіткий соціальний маркер, який отожднює політичного лідера з конкретною етнічною групою. Крім участі у вирішенні проблем суспільно значущого характеру етнополітичний лідер як правило виступає в якості представника групових інтересів окремої міноритарної етнічної громади.

Зазначимо, що в багатьох країнах «третьої хвилі демократизації» завдяки імплементації ефективного законодавства у сфері забезпечення прав національних, етнічних і мовних меншин упродовж останніх десятиліть фактично сформувався інститут етнополітичного лідерства. Він забезпечує рекрутування та представництво у владі громадсько активних лідерів думок, які виступають медіаторами між державою і громадами етнічних меншин. Лідерство в подібному соціальному середовищі опосередковане різними моделями інтеракції та ситуативними флуктуаціями соціуму, в рамках яких етнополітичні лідери віднаходять різні адаптивні стратегії й тактики політичної участі (Balgopal, 1984).

Етнополітичне лідерство функціонує як на рівні локальної й регіональної політики, так і на вищому державному щаблі політичної діяльності (інститут президенства, уряд, парламент). Водночас базовою функцією етнополітичного лідера є представництво інтересів «своєї» етнічної громади. Відтак на рівні органів вищої державної влади найбільш ефективна її реалізація, передбачена винятково у рамках законодавчого органу держави (Вильданов, 2012). Використовуючи підхід російського вченого Григорія Голосова, можна констатувати, що за умов реалізації представницької функції етнополітичні лідери-парламентарі в рамках власного соціального статусу можуть виступати у чотирикутнику соціальних ролей: як «слуги виборців», «опікуни народу», «провідники волі партій» та «дзеркало суспільства» (Голосов, 2001, с. 292–298).

В окресленому контексті прикметним є досвід європейських країн, які застосовують практику резервування місць у парламенті для представників етнічних меншин. Досить ефективно парламентська модель представництва меншин функціонує в Румунії, Угорщині, Хорватії, Словенії та ін.

Іншим шляхом забезпечення репрезентації міноритарної етнічності в парламенті є зниження відсоткового бар'єру для гарантованого проходження в законодавчі органи лідерів організацій етнічних меншин (Німеччина, Італія, Польща, Сербія та ін.). В окремих європейських державах, до прикладу, в Словацькій Республіці, використання пропорційної виборчої системи не лише передбачає участь у виборчому процесі партій етнічних меншин, але й дозволяє включати до списків загальнонаціональних політичних сил і просувати в політику лідерів найбільш чисельних етнічних громад країни (угорців, ромів, русинів). Практикується також створення одномандатних округів для представництва етнічних меншин, які проживають компактно (Італія, Албанія та ін.).

Зауважимо, що на відміну від країн Європи, в Україні немає практики позитивної дискримінації представників організацій етнічних меншин шляхом їх рекрутування за квотним принципом до парламенту. Водночас до складу ВРУ за всіх каденцій входили відомі етнополітичні лідери, як неукраїнці за походженням, так і репрезентанти громадських організацій і політичних партій меншин. В умовах відсутності політико-правових механізмів представництва меншин у парламенті лідери найбільш чисельних етнічних громад України використовують наразі два легітимні канали для проходження до ВРУ: балотування в мажоритарних виборчих округах і включення до списків політичних партій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед політологічних студій, у яких проаналізовано проблематику політичної участі та парламентського представництва етнополітичних лідерів у контексті діяльності політичних партій етнічних меншин України, можна відзначити статті Галини Луцишин (Луцишин, 2007; Луцишин, 2010) та Марини Ларченко (Ларченко, 2017). На прикладі політизованої організації Меджлісу кримськотатарського народу, партії «Руський блок», «КМКС» Партії угорців України й Демократичної партії угорців ґрунтує свій дискурс Олексій Ляшенко (Ляшенко, 2010, с. 124–134). В іншій публікації дослідника йдеться про закарпатський регіональний вимір електоральних кампаній 1994–2006 років (Ляшенко, 2007).

Ряд аспектів етнополітичного лідерства в середовищі угорської громади України в контексті парламентського представництва впродовж 1994–2014 років висвітлено в дисертаційних працях Андраша Берені (Берені, 2007) та Наталії Шипки (Шипка, 2007), колективній монографії «Угорська національна меншина в Україні: правові засади політичної суб'єктності» (Гетьманчук, Грищук, Шипка, 2008, с. 249–253), наукових статтях громадсько-політичних діячок Андреї Бочкор і Кароліни Дарчі (Bocskor, Darcsi, p. 74–79), політологів Івана Стряпка (Стряпко, 2015, с. 145–147) та Юрія Остапця (Остапек, 2016, с. 393–395).

Метою статті є спроба визначити особливості вітчизняного досвіду формування етнополітичного лідерства в контексті парламентської репрезентації міноритарних етнічних груп України. В рамках окресленої мети автор прагне до вирішення наступних дослідницьких завдань: 1) охарактеризувати кількісні параметри декларованої міноритарної етнічності народних

депутатів; 2) з'ясувати політико-партійну ідентифікацію етнополітичних лідерів; 3) окреслити темпоральний вимір рейтингу народних обранців, лідерів громадських організацій та політичних партій етнічних меншин; 4) дати оцінку ефективності парламентського представництва меншин у розрізі регіонів України з поліетнічним складом населення.

Методи дослідження. Дискурсна невизначеність методології вивчення діяльності етнополітичних лідерів у контексті парламентського представництва в Україні обумовлена двома чинниками. По-перше, наявний фактор тривалого в часі зволікання з імплементацією європейських практик ефективного політичного представництва національних, етнічних і мовних меншин. З одного боку, в Україні декларуються високі ліберальні принципи захисту національних меншин, тобто всіх, хто не вважає себе українцем за походженням; з іншого, досі немає чітких механізмів репрезентації меншин у політиці, як це має місце в інших країнах Центрально-Східної Європи. По-друге, потребує оновлення власне вже наявна вітчизняна нормативно-правова база захисту прав міноритарних етнічних і мовних груп із урахуванням новітнього категоріального апарату етнополітичної науки.

На наш погляд, широко розповсюджений термін «національна меншина» та нормативно не врегульоване поняття «корінний народ» наразі втратили як науковий, так і практичний сенс. У цьому контексті в рамках нашої студії ми репрезентуємо термін «міноритарна етнічна група», який узагальнює розмежовані в етнополітиці зарубіжних країн поняття «національна меншина», «етнічна меншина», «мовна меншина», «корінний народ» тощо. З нашої точки зору, *міноритарна етнічна група* — це спільнота людей, яка є чисельно меншою за представників етносу, з яким зазвичай нормативно узгоджується назва держави, вона відрізняється мовою або діалектом, культурою, звичаями, традиціями, конфесійною ідентичністю тощо. Свідомі того, що окреслений термін потребує окремої дискусії й подальшого вдосконалення.

Водночас у рамках робочого застосування категорії «міноритарна етнічна група» ми прагнемо насамперед через контекстуальну спроможність зняти бінарні опозиції в дискусіях щодо нормативно-правового статусу: 1) росіян як національної меншини України у тих регіонах, де вони становлять від 15 до 40 %, частка ж російсько-українських білінгвів при цьому є значно вищою (за застарілою методологією вони також є представниками «титульної нації» / «державотворчого етносу», хоча не ототожнюються себе з українським маркером ендоетнонімію або соціо-лінгво-етнокультурної ідентичності); 2) кримських татар, гагаузів, караїмів і кримчаків, відтак і об'єктивно зумовленої автохтонності етнічних громад українських болгар, румунів, молдован, угорців та ін.; 3) русинів як невизнаної спільноти на тлі чіткого розмежування українців і русинів / руснаків / лемків як окремих етнічних груп у рамках етнополітичного інституційного дизайну країн Центральної та Південно-Східної Європи.

Автор застосовує методику аналізу електоральної статистики парламентських виборів 1990, 1994, 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014 та 2019 років. Визначення етнічної ідентичності народних депутатів базується на

вивченні облікових карток депутатів I, II та III скликань, інформації про народних обранців України, яка міститься в окремих наукових і чисельних публіцистичних працях. У роботі використано також загальнонаукові методи індукції, дедукції, порівняння та синтезу.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи кількісні показники репрезентантів етнічних меншин в українському парламенті, необхідно зауважити, що офіційний веб-портал ВРУ в архівній рубриці надає можливість ознайомлення із соціально-демографічними характеристиками парламентарів. Стосовно декларованої етнічності депутатів інформація подається лише щодо складу ВРУ перших трьох скликань. Поряд із цим необхідно зазначити, що навіть ці дані нецілісні. Зокрема у біографіях народних обранців I скликання (1990–1994 роки), де інформація про етнічне походження є досить повною, відсутні дані про національність окремих депутатів. До прикладу, не вказане етнічне походження голови ВРУ, вихідця з селянської родини на Чернігівщині Івана Плюща, поборника української етнократичної ідеї, уродженця Вінниччини Володимира Яворівського, першого заступника голови ВРУ, закарпатця Василя Дурдинця та ін.

В облікових картках депутатів II скликання (1994–1998 роки) однією з дев'яти є третя графа «національність», яку вказували всі депутати. Власне тому ця каденція ВРУ є найбільш інформативною для дослідження окресленої нами проблематики. Як зауважує політологиня Олена Рибій, в перших двох каденцях ВРУ «переважну більшість становили українці (77,5 % 1-го та 75 % 2-го скликання), другу позицію за чисельністю посідали росіяни (19,2 % 1-го та 20,7 % 2-го скликання). Характерно, що кількість депутатів інших національностей (найперше поляків та білорусів) у кожному з двох перших скликань ВРУ не переважала 19 осіб» (Рибій, 2014, с. 42). В облікових картках депутатів III скликання (1998–2002 роки) графа «національність» зустрічається вже вибірково. Навіть у тих депутатів, які в двох попередніх скликаннях вказували своє етнічне походження, її може бути не відображено.

Зазначимо, що в біографіях народних обранців ВРУ I скликання найчастіше вказується належність до російської етнічної спільноти України (88 депутатів / 19,5 % складу парламенту). Зокрема серед них були відомі українські парламентарі Володимир Гриньов (м. Харків, Індустріальний виборчий округ № 369) та Раїса Богатирьова (Донецька область, Краматорський виборчий округ № 127). Білоруську етнічність репрезентували п'ять депутатів: Стефан Батюшко (м. Харків, Орджонікідзевський виборчий округ № 374), Валерій Бондарев (Житомирська область, Овруцький виборчий округ № 164), Яків Зайко (Житомирська область, Богунський виборчий округ № 153), Віталій Курашик (Республіка Крим, Євпаторійський виборчий округ № 245) та Андрій Сухоруков (м. Харків, Держинський виборчий округ № 67).

П'ять парламентарів I скликання у своїх біографіях зазначили належність до єврейської громади України (Яків Аптер (Республіка Крим, Керченський виборчий округ № 246), Юрій Гайсинський (м. Харків, Московський виборчий округ № 373), Юхим Звягільський (Донецька область,

Київський виборчий округ № 112), Юлій Іоффе (Луганська область, Брянківський виборчий округ № 55) та Борис Резнік (м. Одеса, Центральний виборчий округ № 301). Також у ВРУ I скликання були представлені: болгарин (Іван Македонський; Одеська область, Болградський виборчий округ № 308), вірменин (Генріх Алтунян; м. Харків, Київський виборчий округ № 370), німець (Віктор Пауль; Донецька область, Харцизький виборчий округ № 144) та адигеєць (Анатолій Хунов; Донецька область, Краснолиманський виборчий округ № 130). Зауважимо, що важливою заслугою першої каденції ВРУ стало прийняття «Декларації прав національностей України» (1 листопада 1991 року) та Закону України «Про національні меншини в Україні» (25 червня 1992 року).

Серед депутатів ВРУ II скликання також домінували представники російської етнічної спільноти (81 депутат / 18 % складу парламенту). У цій когорті присутні відомі парламентарі як політичних, так аполітичних спрямувань. Контент-аналіз політико-партійної ідентифікації депутатів-росіян засвідчує, що переважна більшість (39 чол. / 48,1 %) не належали до жодної з політичних сил України. Серед них зокрема Леонід Черновецький (м. Київ, ОВО № 5), Ніна Карпачова (АР Крим, ОВО № 28), Ігор Франчук (АР Крим, ОВО № 35), Олександра Кужель (Запорізька область, ОВО № 181), Віктор Суслов (Харківська область, ОВО № 383), Сергій Слободянюк (Закарпатська область, ОВО № 167), Михайло Чечетов (Донецька область, ОВО № 125), Володимир Щербань (Донецька область, ОВО № 107) та ін.

КПУ в парламенті II скликання представляли 33 депутати-росіянина (40,7 %), серед яких Володимир Моїсеєнко (Донецька область, ОВО № 131), Анатолій Пейгалайнен (Донецька область, ОВО № 143), Юрій Донченко (Луганська область, ОВО № 259), Євген Мармазов (Кіровоградська область, ОВО № 234) та ін. СПУ репрезентували троє депутатів (3,7 %): Володимир Мухін (Харківська область, ОВО № 370), Олександр Чупахін (Харківська область, ОВО № 381) і Дмитро Петренко (Луганська область, ОВО № 255). Громадянський конгрес України — двоє депутатів (2,4 %) — Володимир Алексєєв (Харківська область, ОВО № 369) та Юрій Болдирєв (Донецька область, ОВО № 112). По одному депутату — СелПУ (Григорій Луньов; Запорізька область, ОВО № 191); СДП (Григорій Ричагов; Одеська область, ОВО № 316); НРУ (Валерій Альошин; Кіровоградська область, ОВО № 224) та Партію праці (Микола Азаров; Донецька область, ОВО № 115).

Наступними репрезентантами міноритарної етнічності були євреї (6 депутатів): Едуард Гурвіц (Одеська область, ОВО № 294), Володимир Єгудін (Крим, ОВО № 39), Юхим Звягільський (Донецька область, ОВО № 110), Юлій Іоффе (Луганська область, ОВО № 248), Лев Миримський (Крим, ОВО № 25) та Володимир Пустовойтовський (Харківська область, ОВО № 384). Лише двоє з названих депутатів-євреїв належали до політичних партій: Володимир Єгудін (Партія економічного відродження Криму) та Володимир Пустовойтовський (КПУ).

Двома депутатами були представлені етнічні білоруси — позапартійні Володимир Головка (Полтавська область, ОВО № 318) та Олександр Єльяшкевич (Херсонська область, ОВО № 394); поляки — позапартійний

Ігор Квятковський (Вінницька область, ОВО № 49) та комуніст Броніслав Райковський (Харківська область, ОВО № 385); болгари — позапартійні Дмитро Попов (Одеська область, ОВО № 308) і Микола Славов (м. Київ, ОВО № 13).

По одному депутату у ВРУ II скликання репрезентовані: молдованин (Василь Цушко; Одеська область, ОВО № 315; СелПУ), румун (Іван Попеску; Чернівецька область, ОВО № 434; позапартійний), угорець (Михайло Товт; Закарпатська область, ОВО № 169; позапартійний), німець (Георгій Мозер; Житомирська область, ОВО № 154; КПУ), караїм (Юрій Коген; Крим, ОВО № 036; позапартійний), чуваш (Петро Степанов; Луганська область, ОВО № 236; КПУ), адигеєць (Анатолій Хунов; Донецька область, ОВО № 130; КПУ).

Необхідно зауважити, що саме в рамках каденції депутатів II скликання 5 березня 1996 року було утворено міжфракційне депутатське об'єднання національних меншин. Зокрема народний депутат, представник румунів Чернівеччини Іван Попеску зачитав заяву, в якій зазначив, що об'єднання створюється «з метою об'єднання зусиль, для участі представників національних меншин у розробці нової Конституції та послідовної реалізації у законодавстві положень про основні права і свободи людини і громадянина, гарантованих Декларацією про державний суверенітет, Актом про незалежність, Декларацією прав національних меншин, Законом «Про національні меншини в Україні», міжнародними зобов'язаннями щодо цих прав і свобод» (Стенограма № 31). Відтак до об'єднання увійшли 18 народних обранців (І. Попеску, М. Товт, В. Головка, В. Цушко, В. Єгудін, Ю. Коген, Д. Попов, Б. Райковський, Ю. Буздуган, Ю. Іоффе, В. Немировський, А. Раханський, І. Квятковський, А. Хунов, Г. Мозер, Л. Миримський, П. Степанов, Г. Ричагов). Прикметно, що до депутатського об'єднання національних меншин увійшли соціал-демократ Юрій Буздуган (Чернівецька область, ОВО № 438), комуніст Володимир Немировський (Одеська область, ОВО № 309) та позапартійний Анатолій Раханський (Крим, ОВО № 30), які в облікових картках депутатів за національністю записані українцями.

У ВРУ III скликання, склад якої формувався за змішаною мажоритарно-пропорційною системою, найбільш чисельна російська етнічність, згідно з обліковими картками репрезентована 59 депутатами (13,1 %), що не відображало реального status quo. Значна кількість народних представників-росіян проігнорували етнічне походження в облікових картках. До прикладу, етнічна росіянка Раїса Богатирьова (Донецька область, ОВО № 41), яка балотувалася від Християнсько-демократичної партії та ввійшла до фракції «Регіони України». Це стосується й позапартійного й позафракційного Леоніда Черновецького (м. Київ, ОВО № 219), який у попередньому скликанні вказав свою належність до російської національності. Втім у 2013 році в ексклюзивному інтерв'ю Леонід Черновецький вже констатував, що його мати — росіянка, батько — єврей, а він сам є українцем, оскільки «...в Харкові народився...» (Гордон, 2013).

Варто відзначити, що більшість депутатів-росіян у парламенті III скликання стали репрезентантами лівих політичних сил: КПУ (33 чол. /

55,9 %), СПУ (3 чол.), ПСПУ (3 чол.) та СелПУ (2 чол.). Під привабливим брендом Партії зелених України пройшли семеро депутатів-росіян. Всеукраїнське об'єднання «Громада» делегувало трьох депутатів, які декларували в облікових картках російську національність (Володимир Заплатинський, Сергій Поляков і Станіслав Сафронов). Позапартійні парламентарі, етнічні росіяни Віктор Суслов та Олексій Костусев пройшли до ВРУ від виборчого блоку СПУ–СелПУ, а позапартійний Володимир Алексєєв пройшов по мажоритарному округу № 172 на Харківщині.

Одним депутатом-росіянином були представлені АПУ (Микола Агафонов; Дніпропетровська область, ОВО № 28), НДП (Олег Петров; Чернігівська область, ОВО № 211), СДПУ(о) (Ігор Плужніков; № 6 у списку), Партія регіонального відродження України (Ігор Юшко; Донецька область, ОВО № 42) та Партія «Міжрегіональний блок реформ» (Геннадій Балашов; Дніпропетровська область, ОВО № 27).

В облікових картках депутатів III скликання з числа представників єврейської громади лише один позапартійний Юлій Іоффе (Луганська область, ОВО № 111) зазначив своє етнічне походження. Поряд із цим у донеччанина Юхима Звягільського (ОВО № 43), одесита Едуарда Гурвіца (ОВО № 136), киян Михайла Бродського (ОВО № 215) та Григорія Суркіса (Закарпатська область, ОВО № 71 (за місцем народження — одесит) відсутні відомості про їх національність. Обраний по багатомандатному загальнодержавного виборчому округу за списком НРУ (№ 31) бізнесмен єврейського походження Євген Сігал увійшов до фракції СДПУ(о). Так само до цієї фракції увійшов міський голова Вінниці Дмитро Дворкіс, обраний за списками Всеукраїнського об'єднання «Громада» (№ 3). З відомого єврейського роду Ашкеназі походить позапартійний Віктор Пінчук (Дніпропетровська область, ОВО № 26), який увійшов до фракції «Трудова Україна».

Лідер міжфракційного депутатського об'єднання національних меншин у попередньому складі ВРУ, позапартійний Іван Попеску пройшов до парламенту III скликання по ОВО № 204 на румуномовних теренах Чернівецьчини. Угорців Закарпатської області (ОВО № 72) представив у парламенті голова Товариства угорської культури Закарпаття, позапартійний Микола Ковач. На відміну від румуна Івана Попеску, в обліковій картці депутата Миколи Ковача не вказана національність. Обидва депутати увійшли до фракції партії «Солідарність». В рамках ВРУ III скликання вже були репрезентовані й кримські татари: голова Меджлісу кримськотатарського народу, представник НРУ (№ 9) Мустафа Джемілев (в обліковій картці татарин) та заступник голови Верховної Ради АР Крим Рефат Чубаров (ОВО № 8), національність якого не вказана в обліковій картці депутата. Так само її немає в уродженця м. Єревана, вірменина Юріка Мкртчана («Громада», № 11).

Двома депутатами в парламенті III скликання репрезентовані: молдовани (КПУ; № 47) Володимир Кирил і Василь Цушко (СелПУ; Одеська область, ОВО № 140); поляки (Володимир Плютинський («Громада», № 5) та Броніслав Райковський (КПУ, № 74); греки (Володимир Арабаджи (АПУ; Запорізька область, ОВО № 79) та позапартійний, обраний за списком КПУ

(№ 15) Василь Хара). Українськими парламентарями III скликання були також представники КПУ: білорус Леонід Дайнеко (№ 51) та адигеєць Ана-толій Хунов (№ 83).

Принагідно зауважимо, що офіційний веб-портал українського парла-менту, починаючи з каденції ВРУ IV скликання (2002–2006 роки), не надає документально-інформаційної підстави для визначення етнічного походження депутатів. Водночас харківський етнополітолог Олексій Куць квантитативно констатував: «Верховна Рада на 2003 р. нараховувала у своєму складі українців — 332 депутати або 73,7 % від усього складу парла-менту, 76 осіб — росіян за національністю (16,9 %), 12 євреїв (2,7 %), 5 татар (1,1 %), по два білоруси і грузини, по одному греку, поляку, молдованину, угорцю, осетину, вірменину, буряту й болгарину. 13 депу-татів не засвідчили свою національність» (Куць, 2005, с. 107). Очевидно, в наведеному тексті йдеться про результати окремого моніторингу етнона-ціонального складу ВРУ IV скликання. Не володіючи достаніми джерель-ними даними для соціально-демографічної характеристики представників міноритарної етнічності в рамках IV каденції ВРУ, зосередимо увагу на парламентському представництві громадських лідерів національно-куль-турних товариств України. При цьому, не беручи до уваги депутатів-ро-сіян, сконцентруємо дискурс стосовно репрезентації регіонів України з поліетнічним складом населення, зокрема Криму (кримські татари), Пів-нічного Приазов'я (греки), Одещини (болгари), Чернівецьчини (румуні) та Закарпаття (угорці).

Як і в попередньому складі, в парламенті IV скликання були репрезен-товані лідери кримськотатарського етносу, які ввійшли до ВРУ за спис-ками виборчого блоку політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»: Мустафа Джемілев (№ 28; член депутатської фракції НРУ) і Рефат Чубаров (№ 61; уповноважений представник депутатської фракції НРУ). Президент Асоціації болгар України Антон Кіссе пройшов до парла-менту на довиборах у 2004 році в ОВО № 136 на Одещині й став керівни-ком депутатської фракції політичної партії «Відродження». Етнополітич-ний лідер, репрезентант румунів Чернівецьчини Іван Попеску в 2002 році не пройшов до парламенту. В ОВО № 204 (Новоселицький, Герцаївський, Глибоцький та частина Сторожинецького району Чернівецької області) з компактним проживанням румунської громади перемогу отримав його конкурент, позапартійний Михайло Бауер. Закарпатських угорців пред-ставив громадсько-політичний конкурент Миколи Ковача — голова Демо-кратичної спілки угорців України Іштван Гайдош (ОВО № 72). Упродовж 2002–2005 років він був у складі фракції СДПУ(о), після чого увійшов до депутатської фракції СПУ.

Починаючи з четвертої каденції парламенту України, народним депу-татом стає очільник Єврейського фонду України (з 1997 року), президент Асоціації національно-культурних об'єднань (з 1999 року) та Українського єврейського комітету (з 2008 року) Олександр Фельдман (Харківська об-ласть, ОВО № 175; член депутатської фракції БЮТ). Голова Союзу вірмен України (2000–2005 роки) Нвер Мхітарян (Виборчий блок політичних пар-

тій «За єдину Україну!»; № 31) у ВРУ IV скликання був заступником голови Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин.

Депутатський склад ВРУ на парламенських виборах 2006 і 2007 років формувався винятково за пропорційною виборчою системою. Цей електорально-інженерійний чинник відобразився і на репрезентативності етнополітичних лідерів поліетнічних регіонів України у рамках V (2006–2007 роки) та VI-го (2007–2012 роки) скликань ВРУ. Зокрема не змогли потрапити до парламенту репрезентанти болгарської (Одещина) та угорської (Закарпаття) етнічних громад України.

Поряд із цим ряд представників етнічних громад України «віднайшли» власну політико-партійну нішу в списках провідних політичних сил й таким чином увійшли до складу українського парламенту. Зокрема громадський репрезентант чернівецьких румунів Іван Попеску пройшов до ВРУ за списками ПР (№ 173 в обох скликаннях) й виконував функції заступника голови Комітету ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин. У 2006 році кримський татарин Мустафа Джемілев пройшов за списками виборчого блоку «Наша Україна» (№ 45). Став головою підкомітету з питань депортованих народів та національних меншин Комітету ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин. Також за списками «Нашої України» (№ 72) пройшов Рефат Чубаров. Він був секретарем Комітету ВРУ V скликання з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин. У 2007 році Мустафа Джемілев проходить за списком блоку НУНС (№ 27) й стає головою підкомітету з питань корінних народів, національних меншин, етнічних груп, депортованих народів та національних меншин Комітету ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин. Водночас Рефат Чубаров за списком цієї ж політичної сили (№ 102) не пройшов до парламенту VI скликання.

Етнополітичний лідер єврейської громади України Олександр Фельдман на виборах 2006 та 2007 років пройшов до парламенту за списком БЮТ (№ 43 в обох скликаннях) й виконував обов'язки голови підкомітету з питань корінних народів, національних меншин та етнічних груп Комітету ВРУ V скликання з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин. Зауважимо, що в 2011 році він переходить від фракції БЮТ до владної політичної сили ПР.

Окрім Олександра Фельдмана у ВРУ V та VI скликання єврейський етнічний маркер презентували Юхим Звягільський, Борис Дейч, Дмитро Сандлер, Яків Табачник, Дмитро Табачник, Євгеній Геллер, Борис Колесніков, Вадим Столар (ПР), Євген Сігал, Ігор Черкаський (БЮТ) та ін. Грецькі етнічні коріння в парламенті представляли Василь Хара, Василь Джарти, Георгій Скудар; осетинські — Ельбрус Тадеєв; дагестанські — Нуруліслам Аркаллаєв, татарські — Рінат Ахметов, Рафіль Сафіуллін (ПР) та Олександр Абдулін (БЮТ); молдовські — Василь Цушко (СПУ) та Павло Унгурян (БЮТ); вірменські — Нвер Мхітарян (ПР) і Гарегін Арутюнов (БЮТ); грузинські — Давид Жванія («Наша Україна») і Таріел Васадзе

(БЮТ); азербайджанські — Едуард Зейналов; бурятські — Юрій Єхануров («Наша Україна») тощо.

Слід відзначити, що в рамках VI каденції ВРУ вперше за часів незалежності відбулися комплексні парламентські слухання на тему: «Етнонаціональна політика України: здобутки та перспективи». Активну участь у слуханнях взяли представники органів державної влади, громадських організацій етнічних меншин, провідних наукових установ України. На цьому форумі наголошувалося на першочергових проблемах реалізації державної етнополітики України. Зокрема в своєму виступі народний депутат Володимир Марущенко (НУНС, № 65) справедливо зазначав, «що основною проблемою нинішнього етапу реалізації державної етнополітики є відсутність діалогу між державою і національними спільнотами... показником цього, зокрема, є ліквідація Ради з питань етнополітики при Президентові України та Державного комітету України у справах національностей і релігій, який був спільно уповноваженим державним органом, відповідальним за забезпечення реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин та захисту прав національних меншин» (11 січня).

Зауважимо, що у ВРУ VII скликання (2012–2014 роки) неінституційована норма політичної репрезентації регіонів з поліетнічним складом населення знайшла умовно-договірне пролонгування. За винятком кримськотатарського політикуму й позафракційної позиції болгарина Антона Кіссе, етнополітичні лідери єврейської, румунської та угорської етнічних громад були залучені до просування інтересів домінуючої політичної сили ПР. У тогочасних умовах відповідна інтеракція етнополітичних суб'єктів стовідсотково гарантувала представництво в парламенті України. Відтак кримськотатарський лідер Мустафа Джемільев був обраний за списками ВО «Батьківщина» (№ 12) й надалі виконував вже традиційну для нього функцію голови підкомітету з питань етнополітики, прав корінних народів та національних меншин України, жертв політичних репресій Комітету ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. Етнополітичний лідер болгар України Антон Кіссе після «перерви» (V й VI парламентські каденції) знову представив Одещину (ОВО № 142) й став позафракційним. За списками ПР пройшов представник чернівецьких румунів Іван Попеску (№ 73) та репрезентант закарпатських угорців Ішван Гайдош (№ 74).

Принагідно зауважимо, що обраний до ВРУ VII скликання по ОВО № 73 закарпатський підприємець, член ПР Іван Бушко відомий як меценат окремих русинських національно-культурних товариств, акцій тощо. На відміну від Віктора Балогі, який також фінансово підтримував русинські організації краю, Іван Бушко як народний депутат відверто позиціонував і надалі позиціонує себе русином, а не українцем за етнічним походженням. Це, зокрема, наочно засвідчує коментар народного обранця обласному телебаченню під час проведення XII Світового конгресу русинів на Закарпатті в липні 2013 року (Тиса–1).

Етнополітичний лідер єврейської громади України, харків'янин Олександр Фельдман (ОВО № 174) знову ввійшов до фракції ПР. Прикметно,

що значна частка народних депутатів із єврейськими етнічними коренями пройшла до парламенту за списками цієї політичної сили: Євгеній Геллер (№ 29), Борис Колесніков (№ 8), Євген Сігал (№ 48), Дмитро Табачник (№ 11), Яків Табачник (№ 18), Світлана Фабрикант (№ 25). Від ПР у виборчих округах пройшли також Борис Дейч (АР Крим, ОВО № 8), Яків Безбах (Дніпропетровська область, ОВО № 24), Юхим Звягільський (Донецька область, ОВО № 45). Від політичної партії «УДАР» — Едуард Гурвіц (№ 17), ВО «Батьківщина» — Сергій Фаєрмарк (№ 39). Позафракційними стали Юлій Іоффе (Луганська область, ОВО № 112), Лев Миримський (АР Крим, ОВО № 2) та Анатолій Гіршфельд (Харківська область, ОВО № 179).

У списках владної ПР були представники окремих етнічних меншин України: вірмени Нвер Мхітарян (№ 32) і Вілен Шатворян (№ 67), грузин Таріел Васадзе (№ 36), дагестанець Нуруліслам Аркаллаєв (№ 52), осетин Ельбрус Тадеєв (№ 20). За партійними списками ВО «Батьківщина» пройшов етнічний татарин Олександр Абдуллін (№ 28), політичної партії «УДАР» — таджик Рустам Раупов (№ 22). Позафракційним став етнічний грузин Давид Жванія (Одеська область, ОВО № 140).

Зі зміною політичної ситуації в державі внаслідок Революції Гідності відповідні трансформації відбулися і в політико-партійних ідентифікаціях етнополітичних лідерів України. Окремі з них стали прихильними до владної партії БПП. В цьому контексті не беремо до уваги лідерів кримськотатарського етносу, які й до 2014 року послідовно дотримувалися націонал-демократичної, правоцентристської, опозиційної орієнтації до проросійської ПР (НРУ, «Наша Україна», НУНС, ВО «Батьківщина»).

Таким чином, у складі ВРУ VIII скликання (2014–2019 роки) у фракції БПП репрезентованими були кримськотатарські громадсько-політичні діячі Мустафа Джемільєв (№ 5) і Рефат Чубаров (№ 71) та голова «КМКС» Партії угорців України Василь Брензович (№ 62). Не представляючи безпосередньо румуномовне громадське середовище подібно до Івана Попеску, державний службовець, вихідець із румуномовного села Купка Глибоцького району на Чернівецьщині Григорій Тіміш був обраний народним депутатом від ОВО № 203 із центром у м. Новоселиці. Він став співголовою групи з міжпарламентських зв'язків з Румунією й входив до складу міжфракційних об'єднань «Буковина» та «Карпати». Від БПП на Донеччині (ОВО № 60) народним депутатом обраний репрезентант приазовських греків Дмитро Лубінець. В свою чергу етнополітичний лідер болгар Одещини Антон Кіссе знову обраний в ОВО № 142 й увійшов до депутатської групи політичної партії «Відродження».

Президент Українського єврейського комітету Олександр Фельдман черговий раз обраний в ОВО № 174 на Харківщині й увійшов до депутатської групи «Воля народу». До цієї ж групи ввійшов і харків'янин єврейського походження Анатолій Гіршфельд (ОВО № 179). Харківщину також представили Олександр Кірш (ОВО № 169; «Народний фронт») та Дмитро Добкін (№ 178; «Опозиційний блок»). Черговий раз обраними до ВРУ стали представники Донеччини Юхим Звягільський (ОВО № 45; «Опозиційний блок») та Євгеній Геллер (ОВО № 50; «Партія відродження»); поза-

фракційні депутати Яків Безбах (Дніпропетровська область, ОВО № 24) та Юлій Іоффе (Луганська область, ОВО № 112). Новими позафракційними депутатами парламенту стали народні обранці єврейського походження Борис Розенблат (Житомирська область, ОВО № 62) та Борислав Береза (м. Київ, ОВО № 213). У списках «Опозиційного блоку» єврейські етнічні корені мали політик Михайло Добкін (№ 3) і президент Всеукраїнського єврейського конгресу Вадим Рабинович (№ 4); БПП — Володимир Гройсман (№ 4) і Григорій Шверк (№ 72); «Народному фронту» — Сергій Фаєрмарк (№ 29) і Георгій Логвинський (№ 37).

За списками політичної партії «Народний фронт» у ВРУ пройшли голова громадської організації «Грузинське земляцтво у місті Києві» Хвича Мепарішвілі (№ 78), представники молдовської (Павло Унгурян (№ 43) та вірменської (Арсен Аваков (№ 6) етнічних громад. ВО «Батьківщина» в черговий раз делегувала до парламенту етнічного татарина Олександра Абдулліна (№ 17). За списками БПП до ВРУ пройшов відомий український журналіст, афганець (пуштун) за етнічним походженням Мустафа-Масі Найєм (№ 20).

Необхідно відзначити, що вже під час президентської виборчої кампанії 2019 року громадсько-політичні лідери кримськотатарської етнічної громади активно підтримували экс-президента України Петра Порошенка. Відтак закономірним стало те, що Мустафа Джемілев (№ 6) та заступник глави Меджлісу Ахтем Чийгоз (№ 9) були включені до списків політичної партії «Європейська солідарність» й стали народними депутатами у ВРУ IX скликання. Колишній радник уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу Рустем Умеров пройшов до ВРУ за списками партії «Голос» (№ 18). Водночас не пройшли до парламенту очільник Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров («Сила і честь»; № 3) та колишня перша заступниця міністра інформаційної політики Еміне Джеппар («Українська стратегія Гройсмана»; № 4).

На виборах 2019 року до ВРУ, однак вже як безпартійний самовисуванець, у тому ж ОВО № 60 (Донецька область) обраний етнічний грек Дмитро Лубінець. В новому парламенті він очолив ребрендингований (за назвою) Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та АР Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин.

У межах ОВО № 142 на Одещині з центром у м. Арцизі третій раз (після парламентських виборів 2012 та 2014 років) перемогу серед дванадцяти кандидатів отримав президент Асоціації болгар України Антон Кіссе. Як самовисуванець, він здобув відносну більшість (28,58 % (17 855 голосів), обійшовши представника партії «Слуга народу» Руслана Плохого (23,37 % (14 601 голос) (Відомості про підрахунок). Антон Кіссе входить до депутатської групи партії «За майбутнє». Етнічною болгаркою у парламенті IX скликання є також уродженка с. Криничного Болградського району на Одещині Тетяна Плачкова (Кучерява, 2020). Вона пройшла за списками ОПЗЖ (№ 31), є співголовою групи з міжпарламентських

зв'язків з Республікою Болгарія. На відміну від етнополітичного лідера Антона Кіссе депутатка не репрезентує безпосередньо болгарську громаду Одещини. Займаючись адвокатською діяльністю, Тетяна Плачкова в український політикум включилася зовсім недавно. Втім у 2020 році активно проявила себе в публічній сфері, пропагуючи опозиційні меседжі політичної сили ОПЗЖ.

У румуномовному ОВО № 203 на парламентських виборах 21 липня 2019 року серед сімнадцяти кандидатів-мажоритарників змагалися десять румуновних представників громадськості буковинського краю (Româniî din Cernăuți, 2019). Зокрема лідер міжрегіонального об'єднання «Румунська спільнота України», самовисуванець Іван Попеску, самовисуванець Григорій Тіміш, депутат Чернівецької міської ради, представник ВО «Батьківщина» Артур Мунтян, директор Чернівецького обласного центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», представник політичної партії «Слуга народу» Георгій Мазурашу, підприємець, самовисуванець Мірча Беженар, шеф-редактор газети «Libertatea cuvântului» (рум. «Свобода слова»), самовисуванець Михайло Гросу (батько відомої співачки Аліни Гросу) та ін. Перемогу здобув представник партії «Слуга народу» Георгій Мазурашу (27,04 % / 18 425 голосів виборців). Інші кандидати практично «розпорошили» голоси виборців «румунського» округу. В подібній ситуації інтереси румунської етнічної громади не представлені у нинішньому парламенті. Переможець виборів Георгій Мазурашу в своїй передвиборчій програмі навіть не згадував про захист прав румунської меншини Чернівещини. Більшість виборців, як і в інших регіонах України, голосувала за оновлення політичного класу України та лозунги боротьби з корупцією, які пропагувала політична партія «Слуга народу» (Popescu, 2019).

Принагідно зауважимо, що голова «КМКС» Партії угорців України, народний депутат ВРУ VIII скликання Василь Брензович мав найбільші шанси на перемогу в ОВО № 73 з центром у м. Виноградів. За результатами голосування він посів друге місце після депутата Закарпатської обласної ради (фракція «Відродження») Владислава Поляка, отримавши 16 644 голосів (26,21 %) виборців. Голова Закарпатської обласної організації «КМКС» ПУУ, заступник голови партії та перший заступник голови Закарпатської обласної ради Йосип Борто отримав 8 939 голосів (12,37 %) виборців ОВО № 68 з центром у м. Ужгороді й посів четверте місце. Член правління Демократичного Союзу угорців України, депутат Закарпатської обласної ради (фракція «КМКС» Партія угорців України) Мікловш Товт зайняв третє місце в ОВО № 69 з центром у м. Мукачевому, здобувши при цьому 6 949 голосів (11,7 %) виборців (Поляк, 2019). На наш погляд, головною причиною непроходження кандидатів-угорців, зокрема Василя Брензовича, стали численні порушення під час виборів, у першу чергу шляхом підкупу виборців з боку кандидатів-конкурентів (Durva kampány, 2019). Значна інформація у ЗМІ, соціальних мережах стосується зокрема організованого підвезення до дільниць виборців із середовища етнічних ромів, які проживають у компактних поселеннях (таборах) Виноградівського, Берегівського, Мукачівського та Ужгородського районів Закарпаття (Фатула, 2019).

Етнополітичний лідер єврейської громади України Олександр Фельдман у черговий раз пройшов до ВРУ в Харківській області (ОВО № 174) й увійшов до фракції ОПЗЖ. За списками цієї політичної сили до парламенту пройшли президент Всеукраїнського єврейського конгресу Вадим Рабинович (№ 2), політики Григорій Суркіс (№ 17), Юлій Іоффе (№ 12) та Вадим Столар (№ 11). Етнічні єврейські корені мають мажоритарники, представники партії «Слуга народу» Олександр Дубінський (Київська область; ОВО № 94) та Олександр Куницький (Харківська область; ОВО № 169).

В інтернет-виданні Об'єднаної єврейської громади України «Jewish news» («Єврейські новини») у статті за 29 серпня 2019 року зазначено, що є ряд депутатів, єврейське походження яких встановлено не достовірно. Зокрема йдеться про мажоритарників, представників партії «Слуга народу» Ігоря Фріса (Івано-Франківська область; ОВО № 84), дніпропетровців Ганну Лічман (ОВО № 30) і Дениса Германа (ОВО № 35), Вікторію Вагнер (Херсонська область, ОВО № 183), «списочників» владної партії Сергія Іонущаса (№ 38), Неллі Яковлеву (№ 113) та Маргариту Шол (№ 107); представників «Європейської солідарності» Ірину Фріз (№ 13) та Яну Зінкевич (№ 7); депутатів Ігоря Абрамовича (ОПЗЖ; № 14) та Романа Лозинського («Голос»; № 15) (Сколько евреев, 2019). Не вдаючись до детального розслідування щодо вищеназваних депутатів, зауважимо, що в інтерв'ю нотаріуса Ігоря Фріса ще в жовтні 2016 року чітко йшлося про іудейські традиції його родини. Тому належність депутата Ігоря Фріса до єврейської громади є беззаперечною (Дейчаківська, 2016). В цьому контексті, очевидно, що реакцію депутатів Ігоря Фріса та Олександра Дубинського на резонансне звернення керівника департаменту стратегічних розслідувань Івано-Франківської обласної поліції Михайла Банка до голови єврейської громади Коломиї щодо надання даних про студентів-євреїв Коломиї та Івано-Франківська можна вважати виявом етнотрупової корпоративної солідарності. Вже через декілька днів, 15 травня 2020 року, полковника поліції було звільнено з займаної посади міністром внутрішніх справ Арсеном Аваковим (Нардепи Дубинський та Фріс, 2020).

Заради об'єктивності зазначимо, що робити висновки про етнічне походження особи винятково за маркером прізвища є досить марною справою. Показовим є такий приклад: у ВРУ II скликання були представлені трое депутатів із прізвищем Степанов: українець Михайло (Луганська область, ОВО № 257; СПУ), росіянин Олександр (Чернігівська область, ОВО № 439; позапартійний) і чуваш Петро (Луганська область, ОВО № 236; КПУ). Народна депутатка IX скликання від партії «Слуга народу» Ірина Аллахвердієва (№ 116) має азербайджанське прізвище свого чоловіка. Проблематичним є питання етноідентифікації спортсмена, народного депутата від «Слуги народу» Жана Беленюка (№ 10), який за матір'ю є українцем, а за батьком, вихідцем з Руанди — хуту. З точки зору гетеростереотипності, особливо нетолерантного «іншого», він є темношкірим (негром), водночас Жан Беленюк має українську як етнічну, так національну ідентичність і вважає себе щирим патріотом України (Штогрін, 2019).

У ВРУ IX скликання представлені також етнічні вірмени Суто Мамоян (ОПЗЖ; № 33) та Гео Лерос (попереднє прізвище Георг Курехян; «Слуга народу»; № 23), грузин Давид Арахамія («Слуга народу»; № 4), татарин Олександр Абдуллін (ВО «Батьківщина»; № 11), аварець Муса Магомедов (Донецька область; ОВО № 45; позафракційний).

Ураховуючи часові рамки перебування в парламенті народних обранців, лідерів громадських організацій етнічних меншин, можна зробити висновок, що беззаперечним лідером рейтингу етнополітичного лідерства в Україні є колишній дисидент, кримський татарин Мустафа Джемільєв. Позиціонуючи себе в націонал-демократичній ідеологічній нашій політико-партійного спектру, з 1998 року він незмінно входить до складу українського парламенту.

Потужними є електоральні позиції лідера Українського єврейського комітету, харків'янина Олександра Фельдмана, який проходив до ВРУ шести останніх скликань. Показово, що як румуномовна Чернівеччина (Іван Попеску), болгаромовна Одещина (Антон Кіссе), так і приазовські греки Донеччини (Дмитро Лубінець) репрезентовані в парламенті єдиним етнополітичним лідером.

Водночас угорців Закарпаття у ВРУ представляли четверо народних депутатів (див. таблицю). Двоє з них (Микола Ковач і Іштван Гайдош), представляючи різні національно-культурні товариства, під час виборів 2002 року виступали конкурентами. Завдяки підтримці голови Демократичої спілки угорців України Іштвана Гайдоша з боку обласного адмінресурсу, застосування технології «двійника» (Микола Іванович Ковач фактично відібрав від Миколи Миколайовича Ковача 8,04 % голосів виборців), порушень під час остаточного підрахунку голосів, він набрав 33,05 % голосів виборців проти 32,72 % голосів Миколи Ковача. У 2008 році Європейський суд з прав людини визнав неправомірними дії місцевої виборчої комісії, ЦВК та Верховного Суду України, які порушили Хартію прав людини щодо кандидата у депутати Міклоша Ковача (Європейський суд, 2008). Відтак народний депутат Іштван Гайдош фактично перебував у ВРУ IV скликання із порушенням законів України.

Висновки. Таким чином, наведений емпіричний матеріал засвідчує, що в розрізі регіонів України з поліетнічним складом населення представництво інтересів етнічних громад у ВРУ є неефективним. Воно лише декларативно забезпечує парламентську репрезентацію етнічних меншин України. При цьому не встановлено чіткого механізму взаємодії народного депутата з конкретною етнічною громадою у відповідному регіоні, лобювання конкретних етнокультурних проектів меншин, як це має місце в країнах Центрально-Східної Європи.

Для гарантованого проходження до ВРУ народні обранці, репрезентанти етнічних меншин, використовували примордіальні почуття не лише етнічної солідарності «своїх» виборців, але й поточної кон'юнктури в політикумі держави, підтримку тієї чи іншої «партії влади». Як правило, етнополітичні лідери знаходили конструктивний діалог і проходили в парламент України в межах ОВО або були включені до партійних списків.

Таблиця

Рейтинг представництва етнополітичних лідерів у Верховній Раді України

№	Етнічна громада	Прізвище, ім'я, по батькові, дата народження	Головування в громадських організаціях, політичних партіях	Депутатська фракція, група	Парламентське скликання
1	Кримські татари	Джемільев Мустафа Абдулджемільович (13.11.1943 р.)	Меджліс кримськотатарського народу (1991–2013 рр.)	НРУ (1998–2002 рр.) Наша Україна (2002–2005, 2006 рр.) НРУ (2005–2006 рр.) Наша Україна — Народна самооборона (2007–2012 рр.) ВО «Батьківщина» (2012–2014 рр.) Блок Петра Порошенка (2014–2019 рр.) Європейська солідарність (з 2019 р.)	III, IV, V, VI, VII, VIII, IX
		Чубаров Рефат Абдурахманович (22.09.1957 р.)	Світовий конгрес кримських татар (з 2009 р.) Меджліс кримськотатарського народу (з 2013 р.)	НРУ (1998–2002 рр.) Наша Україна (2002–2005 рр.) НРУ (2005–2006 рр.) Наша Україна (2006–2007 рр.) Блок Петра Порошенка (2014–2019 рр.)	III, IV, V, VIII
		Чийгоз Ахтем Зейтуллайович (14.12.1964 р.)	Меджліс кримськотатарського народу (з 2008 р., заступник голови)	Європейська солідарність (з 2019 р.)	IX
		Умеров Рустем Енверович (19.04.1982 р.)	Курултай кримськотатарського народу (делегат)	Політична партія «Голос» (з 2019 р.)	IX

Продовження табл.

№	Етнічна громада	Прізвище, ім'я, по батькові, дата народження	Головування в громадських організаціях, політичних партіях	Депутатська фракція, група	Парламентське скликання
2	Євреї	Фельдман Олександр Борисович (06.01.1960 р.)	Єврейський фонд України (з 1997 р.) Асоціація національно-культурних об'єднань України (з 1999 р.) Український єврейський комітет (з 2008 р.)	Блок Юлії Тимошенко (2002–2011 рр.) ПР (2011–2014 рр.) Воля народу (2014–2019 рр.) Опозиційна платформа — За життя (з 2019 р.)	IV, V, VI, VII, VIII, IX
		Рабинович Вадим Зіновійович (04.08.1953)	Всеукраїнський єврейський конгрес (з 1997 р.) Об'єднана єврейська община України (з 1999 р.)	Політична партія «Опозиційний блок» (2014–2019 рр.) Опозиційна платформа — За життя (з 2019 р.)	VIII, IX
3	Румуни	Попеску Іван Васильович (16.04.1964 р.)	Міжрегіональне об'єднання «Румунська спільнота України» (з 2005 р.)	Позапартійний (1994–1998 рр.) СДПУ(о) (1998–2000 рр.) Партія «Солідарність» (2000–2002 рр.) ПР (2006–2014 рр.) Група «Економічний розвиток» (2014 р.)	II, III, V, VI, VII
4	Болгари	Кіссе Антон Іванович (10.10.1958 р.)	Асоціація болгар України (з 1999 р.)	Відродження (2004–2006 рр.) Позафракційний (2012–2014 рр.) Відродження (2014–2019 рр.) Партія «За майбутнє» (з 2019 р.)	IV, VII, VIII, IX

		<i>Товт Михайло Михайлович (05.10.1954 р.)</i>	Демократична спілка угорців України (1996–2002 рр.)	Позапартійний (1994–1998 рр.)	II
		<i>Ковач Микола Миколайович (08.04.1967 р.)</i>	Товариство угорської культури Закарпаття (1996–2014 рр.) КМКС «Партія угорців України» (2005–2014 рр.)	Група «Незалежні» (1998–2000 рр.) Партія «Солідарність» (2000–2002 рр.)	III
5	<i>Угорці</i>	<i>Гайдош Іштван Ференцович (05.05.1971 р.)</i>	Демократична спілка угорців України (2002–2014 рр.) Демократична партія угорців України (2005–2014 рр.)	СДПУ(о) (2002–2005 рр.) СПУ (2005–2006 рр.) ПР (2012–2014 рр.) Група «Суверенна європейська Україна» (2014 р.)	IV, VII
		<i>Брензович Василь Іванович (25.04.1964 р.)</i>	Товариство угорської культури Закарпаття, КМКС «Партія угорців України» (з 2014 р.)	Блок Петра Порошенка (2014–2019 рр.)	VIII
6	<i>Греки</i>	<i>Лубінець Дмитро Валерійович (04.07.1981 р.)</i>	Федерація грецьких товариств України (член ради)	Блок Петра Порошенка (2014–2019 рр.) Партія «За майбутнє» (з 2019 р.)	VIII, IX

Таблицю складено автором.

Насамперед йдеться про представників румунської (Іван Попеску) та угорської (Іштван Гайдош, Василь Брензович) етнічних громад. Відносно самостійну політичну позицію в регіоні з компактним проживанням болгарської громади України на Одещині займає співзасновник партії «Наш край» Антон Кіссе. Незважаючи на зміну партійно-політичної ідентифікації від політичної сили Юлії Тимошенко до ОПЗЖ, самодостатнім етнополітичним лідером єврейської громади виступає Олександр Фельдман. Серед етнополітичних лідерів України, які послідовно дотримувалися однієї ідейно-політичної орієнтації, можна виокремити кримського татарина Мустафу Джемілева. Про це свідчить його партійно-політична ідентифікація від НРУ в 1998 році до «Європейської солідарності» у складі ВРУ ІХ скликання. До публічної позиції Мустафи Джемілева близький кримсько-татарський лідер Рефат Чубаров, який входив до чотирьох каденцій ВРУ.

На наш погляд, низька ефективність парламентського представництва етнічних меншин України зумовлена такими чинниками: 1) перманентною зміною законодавства напередодні чергового парламентського електорального циклу; 2) негативною виборчо-інженерійною практикою джеррімендерингу («нарізки» меж мажоритарних виборчих округів із компактним проживанням етнічних меншин (Чернівецьчина, Закарпаття), яка вперше була застосована на парламентських виборах 2012 року й не зазнала жодних трансформацій; 3) відсутністю змін до законодавства про національні меншини в Україні, зокрема нехтування європейськими позитивними практиками включення міноритарних етнічних груп у політику, визначеними в Лундських рекомендаціях про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті (1999), Варшавських рекомендаціях щодо сприяння участі національних меншин у виборчому процесі (2001) та Люблянських рекомендаціях щодо інтеграції різноманітних суспільств (2012).

Список умовних позначень

- АПУ — Аграрна партія України
- АР — Автономна Республіка
- БПП — Блок Петра Порошенка
- БЮТ — Блок Юлії Тимошенко
- ВРУ — Верховна Рада України
- ЗМІ — засоби масової інформації
- КПУ — Комуністична партія України
- НДП — Народна демократична партія
- НРУ — Народний Рух України
- НУНС — Наша Україна — Народна самооборона
- ОВО — одномандатний виборчий округ
- ОПЗЖ — політична партія «Опозиційна платформа — За життя».
- ПР — Партія регіонів
- ПСПУ — Прогресивна соціалістична партія України
- СДП — Соціал-демократична партія
- СДПУ(о) — Соціал-демократична партія України (об'єднана)

СелПУ — Селянська партія України
 СПУ — Соціалістична партія України
 ЦВК — Центральна виборча комісія

Список використаної літератури

- Берені А. Суспільно-політичне становище та культурний розвиток угорської національної меншини Закарпатської області (1991–2004 рр.): автореф. дис. ... канд. істор. наук / Ужгородський національний ун-т. Ужгород, 2007. 20 с.
- Вильданов Р. Р. Парламент і парламентське представительство. *Концепт*. 2012. № 10 (октябрь). ART 12136. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/parlament-i-parlamentskoe-predstavitelstvo/viewer> (дата звернення: 01.07.2020).
- Відомості про підрахунок голосів виборців в одномандатному виборчому окрузі № 142 (Одеська область). *Позачергові вибори народних депутатів України 2019. Центральна виборча комісія*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wr040pt001f01=919pf7331=142.html> (дата звернення: 08.09.2019).
- Гетьманчук М. П., Гришук В.К., Шипка Н.П. Угорська національна меншина в Україні: правові засади політичної суб'єктності: монографія. Львів: ЛьвівДУВС, 2008. 408 с.
- Голосов Г. В. Сравнительная политология: учебник. 3-е изд., перераб. и доп. СПб.: Издательство Европ. ун-та в С.-Петербурге, 2001. 368 с. (Труды ф-та полит. наук и социологии; вып. 2).
- Гордон Д. Леонид Черновецкий: «Мама у меня русская, отец — еврей, а я — украинец». *Бульвар Гордона*. 2013. № 22 (422). URL: https://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s22_66147/8151.html (дата звернення: 04.07.2020).
- Дейчаківська С. Останні галиціанери міста: як і чим живе сучасна єврейська громада в Івано-Франківську. Репортер. Дата оновлення: 07.10.2016. URL: <https://report.if.ua/socium/ostanni-galicyanery-mista-yak-i-chym-zhyve-suchasna-yevrejska-gromada-v-ivano-frankivsku/> (дата звернення: 08.07.2020).
- Європейський суд з прав людини. П'ята секція. Рішення. Справа «Ковач проти України» (Заява № 39424/02). Страсбург, 7 лютого 2008 року. Остаточне. 07.05.2008. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_452#Text (дата звернення: 10.07.2020).
- Куць О. М. Етнополітологія: навч. посіб. для студентів-політологів / М-во освіти і науки України, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: 2005. 278 с.
- Кучерява О. У Верховній Раді відбувся День Болгарії. *Голос України*. Дата оновлення: 06.09.2020. URL: <http://www.golos.com.ua/article/328639> (дата звернення: 11.07.2020).
- Ларченко М. Політичне представництво партій етнічних меншин: проблеми та перспективи (український та європейський досвід). *Вісник Львівського університету*. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2017. Вип. 12. С. 222–228.
- Луцишин Г. І. Особливості розвитку етнічних партій в Україні. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Серія: Питання політології. 2010. Вип.17, № 912. С. 113–118.
- Луцишин Г.І. Проблема міжнаціональних відносин в контексті виборів. *Українська національна ідея*. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. № 19. С. 205–208.
- Ляшенко О. Питання автономії Закарпаття у виборчих кампаніях 1994–2006 рр. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. К.: Знання України, 2007. Вип. 36: Курасівські читання — 2007: Влада і суспільство в сучасній Україні: механізми взаємодії. С. 169–178.
- Ляшенко О. Участь етнополітичних партій у політичному процесі в Україні: досвід і перспективи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. К., 2010. Вип. 46. С. 117–138.
- Нардепи Дубинський та Фріс пообіцяли домогтися звільнення скандального прикарпатського поліцейського. *Правда*. Дата оновлення: 11.05.2020. URL: <https://pravda.if.ua/nardepy-dubynskyy-ta-fris-poobiczaly-domogtysya-zviltennya-skandalnogo-prykarpatskogo-policzejskogo/> (дата звернення: 09.07.2020).

- Остапеч Ю.О. Електоральна поведінка та представництво в органах влади угорської громади Закарпаття. *Гілея: науковий вісник*. К.: Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 113. С. 392–397.
- Поляк В. Як пройшли вибори на Закарпатті і кого ми обрали до парламенту. *РІО*. 2019. № 30 (1111) 27 липня. С. 2–3.
- Рибій О. В. Характеристика депутатського складу Верховної Ради України I–VII скликань. *Магістеріум. Політичні студії*. 2014. Вип. 58. С. 39–44.
- Скільки євреїв в новій Верховній Раді? *Jewish news*. Дата оновлення: 29.08.2019. URL: <https://jewishnews.com.ua/politics/skolko-evreev-v-novoj-verhovnoy-rade> (дата звернення: 08.07.2020).
- Стенограма № 31. Опубліковано 05.03.1996. Засідання тридцять перше. Сесійний зал Верховної Ради України. 5 березня 1996 року. 10.00 година. *Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3808.html> (дата звернення: 03.07.2020).
- Стряко І. Представництво угорської національної меншини у виборних органах України. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 4. С. 143–152.
- Тиса-1. XII русинський. *Youtube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=E_Plc0pRu4E&fbclid=IwAR3_Wj1QGx-H3W14Eyt_WykZaV2ZW96a28-GxhSH8TYh2Pc0Q6lEnQOPzzE&app=desktop (дата звернення: 11.07.2020).
- Фатула Р. Ознаки підкупу та найнижча явка або Як пройшли вибори на Закарпатті. *Карпатський об'єктив*. 2019. № 29 (311), 25 липня. С. 4.
- Шипка Н. П. Угорська національна меншина в Україні як суб'єкт політики: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Львів, 2007. 19 с.
- Штогрін І. Чи пройшла Україна «тест Чепурного», реагуючи на першого темношкірого кандидата у депутати Жана Беленюка. *Радіо Свобода*. Дата оновлення: 10.06.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/beleniuk-cherpurnyj/29991845.html> (дата звернення: 08.07.2020).
- 11 січня у Верховній Раді України відбулися парламентські слухання на тему: «Етнонаціональна політика України: здобутки та перспективи». Інформаційне управління. Опубліковано 11 січня 2012, о 18:41. *Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/55387.html (дата звернення: 08.07.2020).
- Balgopal Pallassana R. Ethnic Minority Leadership: A Theoretical Perspective. *The Journal of Sociology & Social Welfare*. 1984. Vol. 11, Iss. 2, Article 6. P. 381–408. URL: <http://surl.li/euro> (дата звернення: 01.07.2020).
- Bocskor A., Darcsi K. Hungarian parties in Subcarpathia (Ukraine). *Minority Studies*. Budapest, 2013. № 15. P. 69–79.
- Durva kampány — brutális választás. *Коррбти Ігасз Szó*. 2019. Július 25. O. 4.
- Popescu D. Alegerile parlamentare din Ucraina — rezultate parțiale și prime evaluări. *Casa Mării Negre*. URL: <http://surl.li/eupm> (дата звернення: 07.09.2019).
- Români din Cernăuți merg la vot pentru a obține un Rada de la Kiev un loc pentru un vorbitor de limba română. *Radio Chișinău*. Дата оновлення: 21.07.2019. URL: <http://surl.li/eupn> (дата звернення: 07.09.2019).

References

- Bereni, A. (2007). *Suspilno-politychne stanovyshche ta kulturnyi rozvytok uhorskoj natsionalnoi menshyny Zakarpatskoi oblasti (1991–2004 rr.): avtoref. dys. ... kand. of istor. nauk (Social-political situation and cultural development of Hungarian national minority in Transcarpathian region (1991–2004): author's ref. dis. ... cand. of hist. science) / Uzhhorodskiy natsionalnyi un-t. Uzhhorod, 20 p [in Ukrainian]*.
- Vil'danov, R.R. (2012). Parlament i parlamentskoe predstavitel'stvo (Parliament and parliamentary representation). *Koncept*. № 10 (oktyabr'). ART 12136. 0,5 p.l. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/parlament-i-parlamentskoe-predstavitelstvo/viewer> [in Russian].
- Vidomosti pro pidrakhunok holosiv vybortsiv v odnomandatnomu vyborchomu okruzi №142 (Odeska oblast). Pozacherhovi vybory narodnykh deputativ Ukrainy 2019 (Information on the count-

- ing of votes in a single-member constituency №142 (Odessa region). *Tsentralna vyborcha komisiia*. Retrieved from <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp040pt001f01=919pf7331=142.html> [in Ukrainian].
- Hetmanchuk, M.P., Hryshchuk, V.K. & Shypka, N.P. (2008). *Uhorska natsionalna menshyna v Ukraini: pravovi zasady politychnoi subiektnosti: Monohrafiia (The Hungarian national minority in Ukraine: legal principles of political subjectivity: Monograph)*. Lviv: LvivDUVS, 408 p. [in Ukrainian].
- Golosov, G.V. (2001). *Sravnitel'naya politologiya: Uchebnik (Comparative political science: Textbook. 3rd ed., rev. and add.). 3-e izd., pererab. i dop.* SPb.: Izdatel'stvo Evrop. un-ta v S.-Peterburge, 368 p. (Trudy f-ta polit. nauk i sociologii, vy'p. 2) [in Russian].
- Gordon, D. (2013). Leonid Chernoveczkij: «Mama u menya russkaya, otec — evrej, aya — ukrainec» (Leonid Chernovetskiy: «My mother is Russian, my father is Jewish, and I am Ukrainian»). *Bul'var Gordona*. №22 (422). Retrieved from https://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s22_66147/8151.html [in Russian].
- Deichakivska, S. (2016). Ostanni halitsiianery mista: yak i chym zhyve suchasna yevreiska hromada v Ivano-Frankivsku (The last Galicians of the city: how and what the modern Jewish community in Ivano-Frankivsk lives). *Reporter*. Retrieved from <https://report.if.ua/socium/ostanni-galiciyanery-mista-yak-i-chym-zhyve-suchasna-yevrejska-gromada-v-ivano-frankivsku/> [in Ukrainian].
- Ievropeyskyi sud z prav liudyny. Piata seksiia. Rishennia. Sprava «Kovach proty Ukrainy» (Zaiava № 39424/02). Strasburh, 7 liutoho 2008 roku. Ostatochne. 07.05.2008 (European Court of Human Rights. Fifth section. Decision. Case of Kovach v. Ukraine (Application no. 39424/02). Strasbourg, 7 February 2008. Final. 07.05.2008). *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_452#Text [in Ukrainian].
- Kuts, O.M. (2005). *Etnopolitohiia: navch. posib. dlia studentiv-politohiv (Ethnopolitics: textbook for political science students) / M-vo osvity i nauky Ukrainy*, Kharkiv. nats. un-t im. V. N. Karazina. Kharkiv: [b.v.], 278 p. [in Ukrainian].
- Kucheriava, O. (2020). U Verkhovnii Radi vidbuvsia Den Bolharii (The Day of Bulgaria took place in the Verkhovna Rada). *Holos Ukrainy*. Data onovlennia: 06.09.2020. Retrieved from <http://www.golos.com.ua/article/328639> [in Ukrainian].
- Larchenko, M. (2017). Politychne predstavnytstvo partii etnichnykh menshyn: problemy ta perspektyvy (ukrainskyi ta yevropeyskyi dosvid) (Political representation of ethnic minority parties: problems and prospects (Ukrainian and European experience)). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria filosofsko-politohichni studii*. Vyp. 12. pp. 222–228. [in Ukrainian].
- Lutsyshyn, H.I. (2010). Osoblyvosti rozvytku etnichnykh partii v Ukraini (Features of development of the ethnic parties in Ukraine). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina. Seria: Pytannia politohii*. Vyp.17. № 912. pp. 113–118. [in Ukrainian].
- Lutsyshyn, H.I. (2007). Problema mizhnatsionalnykh vidnosyn v konteksti vyboriv (The problem of interethnic relations in the context of elections). *Ukrainska natsionalna idea*. Lviv: Vyd-vo NU «Lvivska politekhnik». №19. pp. 205–208. [in Ukrainian].
- Liashenko, O. (2007). Pytannia avtonomii Zakarpattia u vyborchykh kampaniiakh 1994–2006 rr. (The issue of Transcarpathian autonomy in the 1994–2006 election campaigns). *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. Vyp. 36: Kurasivski chytannia — 2007: Vlada i suspilstvo v suchasni Ukraini: mekhanizmy vzaiemodii. K.: Znannia Ukrainy, pp. 169–178. [in Ukrainian].
- Liashenko, O. (2010). Uchast etnopolitychnykh partii u politychnomu protsesi v Ukraini: dosvid i perspektyvy (Participation of ethnopolitical parties in the political process in Ukraine: experience and prospects). *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. Vyp. 46. K., pp. 117–138. [in Ukrainian].
- Nardepy Dubynskyi ta Fris poobitsialy domohtysia zvlennia skandalnogo prykarpatskoho politseiskoho (People's Deputies Dubinsky and Fris achieved the release of scandalous Prykarpattia police officer). *Pravda*. Retrieved from <https://pravda.if.ua/nardepy-dubynskiy-ta-fris-poobitsialy-domohtysia-zvlennia-skandalnogo-prykarpatskogo-policzejskogo/> [in Ukrainian].
- Ostapets, Yu.O. (2016). Elektoralna povedinka ta predstavnytstvo v orhanakh vlady uhorskoï hromady Zakarpattia (Electoral behavior and representation in the authorities of the Hungarian community in Transcarpathia). *Hileia: naukovyi visnyk*. K.: «Vydavnytstvo «Hileia», Vyp. 113. pp. 392–397. [in Ukrainian].

- Poliak, V. (2019). Yak proishly vybory na Zakarpatti i koho my obraly do parlamentu (How the elections in Transcarpathia took place and who we elected to the parliament). *RIO*. № 30 (1111) vid 27 lypnia. pp. 2–3. [in Ukrainian].
- Rybii, O.V. (2014). Kharakterystyka deputatskoho skladu Verkhovnoi Rady Ukrainy I–VII sklykan (Characteristics of the deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine of the I–VII convocations). *Mahisterium. Politychni studii*. Vyp. 58. pp. 39–44 [in Ukrainian].
- Skol'ko evreev v novej Verkhovnoj Rade? (How many Jews are there in the new Verkhovna Rada?). *Jewish news*. Data onovlennya: 29.08.2019. Retrieved from <https://jewishnews.com.ua/politics/skolko-evreev-v-novej-verxovnoj-rade> [in Russian].
- Stenohrama № 31. Opublikovano 05.03.1996. Zasadannia trytdsiat pershe. Sesiinyi zal Verkhovnoi Rady Ukrainy. 5 bereznia 1996 roku. 10.00 hodyna (Transcript № 31. Published on March 5, 1996. Meeting thirty-first. Session hall of the Verkhovna Rada of Ukraine. March 5, 1996). *Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3808.html> [in Ukrainian].
- Striapko, I. (2015). Predstavnytstvo uhorskoj natsionalnoi menshyny u vybornykh orhanakh Ukrainy (Representation of the Hungarian national minority in the elected bodies of Ukraine). *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Sotsiologiia. Politologiia*. № 4. pp. 143–152. [in Ukrainian].
- Tysa-1. XII rusynskyi (Tisa-1. XII Ruthenian). *Youtube*. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=E_Plc0pRu4E&fbclid=IwAR3_Wj1QGx-H3W14EyT_WykZaV2ZW96a28-GxhSH8TYh2Pc0Q61EnQOPzzE&app=desktop
- Fatula, R. (2019). Oznaky pidkupu ta nainyzhcha yavka abo Yak proishly vybory na Zakarpatti (Indications of bribery and the lowest turnout or how the elections in Transcarpathia took place). *Karpatskyi obiektyv*. № 29 (311) vid 25 lypnia. p. 4. [in Ukrainian].
- Shypka, N.P. (2007). *Uhorska natsionalna menshyna v Ukraini yak subiekt polityky: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02 (The Hungarian national minority in Ukraine as a subject of politics: author's ref. dis. ... cand. of polit. science: 23.00.02)*. Lviv, 19 p [in Ukrainian].
- Shtohrin, I. (2019). Chy proishla Ukraina «test Chepurnoho», reahuiuchy na pershoho temnoshkiroho kandydata u deputaty Zhana Beleniuka (Did Ukraine pass the «Chepurny test» in response to the first black candidate for deputy Jan Belenyuk). *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/beleniuk-chepurnyj/29991845.html> [in Ukrainian].
- 11 sichnia u Verkhovni Radi Ukrainy vidbulysia parlamentski slukhannia na temu: «Etnonatsionalna polityka Ukrainy: zdobutky ta perspektyvy». Informatsiine upravlinnia. Opublikovano 11 sichnia 2012, o 18:41 (On January 11, the Verkhovna Rada of Ukraine held parliamentary hearings on the topic: «Ethno-national policy of Ukraine: achievements and prospects». Information management. Posted on January 11, 2012, at 6:41 p.m.). *Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/55387.html [in Ukrainian].
- Balgopal, Pallassana R. (1984). Ethnic Minority Leadership: A Theoretical Perspective. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, Vol. 11, Iss. 2. Article 6. pp. 381–408. Retrieved from <http://surl.li/eupo>
- Boskor, A. & Darcsi, K. (2013). Hungarian parties in Subcarpathia (Ukraine). *Minority Studies*. Budapest, No15. pp. 69–79.
- Durva kampány — brutális választás (Rough campaign — a brutal election). *Körpöti Igazs Szó*. 2019. július 25. p. 4 [in Hungarian].
- Popescu, D. (2019). Alegerile parlamentare din Ucraina — rezultate parțiale și prime evaluări (Parliamentary elections in Ukraine — partial results and first evaluations). *Casa Mării Negre*. Retrieved from <http://surl.li/eupmi> [in Romanian].
- Români din Cernăuți merg la vot pentru a obține un loc pe Rada de la Kiev un loc pentru un vorbitor de limba română (Romanians from Chernivtsi go to the polls to get a seat for a Romanian speaker in the Kiev Rada). *Radio Chișinău*. Data onovlennia: 21.07.2019. Retrieved from <http://surl.li/eupn> [in Romanian].

Стаття надійшла до редакції 15.08.2020

Зан М. П.

кафедра политологии и государственного управления

Ужгородский национальный университет

к. 233, ул. Университетская, 14, г. Ужгород, 88016, Украина

ОСОБЕННОСТИ ЭТНОПОЛИТИЧЕСКОГО ЛИДЕРСТВА В КОНТЕКСТЕ ПАРЛАМЕНТСКОЙ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ МИНОРИТАРНЫХ ЭТНИЧЕСКИХ ГРУПП УКРАИНЫ

Резюме

Этнополитическое лидерство является важным индикатором общественно-политической репрезентации миноритарных групп в условиях поликультурной социальной среды. Эффективная форма его реализации предусматривает представительство этнической общины на уровне высшего законодательного органа государства. Ряд стран Центрально-Восточной Европы в течение последних десятилетий выработали модели подобной репрезентации. Они реализуются через гарантированное резервирование мест для представителей этнических общин, снижение процентного барьера для прохождения в парламент, включение этнополитических лидеров в списки общенациональных партий, создание одномандатных округов для этнических меньшинств, проживающих компактно. Актуальность исследования проблематики этнополитического лидерства в контексте парламентского представительства этнических меньшинств обусловлена полиэтничностью украинского общества, декларированием интеграции Украины в ЕС и внедрением европейских принципов управления. Предметом исследования являются общественные и политические лидеры, руководители национально-культурных обществ, фондов, этнополитических партий. Автор применяет методику анализа электоральной статистики парламентских выборов 1990, 1994, 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014 и 2019; обобщает репрезентацию миноритарных этнических групп в Верховной Раде Украины всех девяти созывов. Сделан акцент на политическом участии представителей полиэтнических регионов Украины (Крым, Восточная Украина, Северное Приазовье, Южная Бессарабия, Северная Буковина, Закарпатье). Сделан вывод о низкой эффективности парламентского представительства этнических меньшинств Украины, что обусловлено перманентным изменением избирательного законодательства, отрицательной избирательно-инженерной практикой джерримендеринга и пренебрежением европейскими практиками включения миноритарных этнических групп в политику, которые определены в международных документах.

Ключевые слова: этнополитическое лидерство, парламентское представительство, миноритарная этническая группа, Верховная Рада Украины, одномандатный избирательный округ.

Zan M. P.

Department of Political Science and Public Administration
Uzhhorod National University
r. 233, 14 Universytetska Street, Uzhhorod, 88016, Ukraine

**FEATURES OF ETHNO-POLITICAL LEADERSHIP IN THE CONTEXT
OF THE PARLIAMENTARY REPRESENTATION OF MINORITY
ETHNIC GROUPS IN UKRAINE**

Summary

Ethno-political leadership is an important indicator of the social and political representation of minority groups in a multicultural social environment. The most effective form of its implementation provides for the representation of the ethnic community at the level of the highest legislative body of the state. A number of countries in Central and Eastern Europe have developed their own models of such representation over the last past decades. They are implemented through guaranteed reservation of seats for representatives of ethnic communities, lower numerical thresholds for representation in parliament, inclusion of ethno-political leaders in the lists of national parties, single-member districts may provide sufficient minority representation as well. The relevance of the study of the ethno-political leadership in the context of parliamentary representation of ethnic minorities is objectively determined by the multi-ethnicity of Ukrainian society, declaration of Ukraine's integration into the EU structures and implementation of European democratic principles of governance. The subject of the research are public and political leaders, mostly heads of national-cultural societies, foundations, ethnopolitical parties. The author applies the method of electoral statistic analysis for parliamentary elections of 1990, 1994, 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014 and 2019. Synthetically generalized of minority representation in the Verkhovna Rada of Ukraine of all nine convocations. Emphasis is made on the political participation of representatives of the multi-ethnic regions in Ukraine (Crimea, Eastern Ukraine, Northern Azov, Southern Bessarabia, Northern Bukovina, Transcarpathia). The author concludes about the low efficiency of parliamentary representation of ethnic minorities in Ukraine, which is caused by permanent changes in electoral legislation, negative electoral and engineering practice of gerrymandering and neglecting of European good practices of including minority ethnic groups in politics, which are defined in international documents.

Key words: ethno-political leadership, parliamentary representation, minority ethnic group, Verkhovna Rada of Ukraine, single-member constituency.